

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN MINIMUM-JAVASLATA ÉS ANNAK IRODALMA.

A társadalmi vagy ha úgy tetszik az ágrár politikának kétségtelenül egyik legfontosabb kérdése: a földbirtoknak miként való eloszlása a nemzet tagjai közt. Veszélyes azon állapot, midőn a földbirtok számos apró kis darabokra van szétforgácsolva. Az ily kis részletek tulajdonosai különösen egymást követő hosszabb mezőgazdasági csapásoknak nem bírnak ellentállni, elsatnyulnak, elsenyvednek. Áldozataivá lesznek a nyomornak, az inségnek és bőven arat bennök a halál. — Ezen állapotnál azonban még sokszorta veszélyesebb az, midőn a földbirtok néhány, vagy kis számú család birtokába jut. — Spárta akkor vesztette el önállását és függetlenségét, midőn egész földbirtoka mintegy száz tulajdonos kezébe került. — Athén akkor töröltetett ki az államok sorából, midőn földbirtoka kevés számú család kezébe jutott és a polgárság legnagyobb része nagy szegénységbe esett. — A birtokösszehalmozással hanyatlott Róma hatalma is. Csak akkor vagyunk képesek fel fogni, hogy miként történhetett az, hogy a köztársasági Róma császári és absolut uralom alá került, ha e városnak, vagy jobban mondva nagy államnak ágrár viszonyait ismerjük. A rejtély meg lesz oldva, ha vesszük, hogy míg Augustus alatt tartott első népszámlálás alkalmával Claudius Isidorus polgár vagyonában találtatott 4116 rabszolga, 60 millió sestertia vagy $6\frac{3}{4}$ millió forint készpénz, 360,000 római hold vagy $16\frac{1}{2}$ földrajzi négyszeg mértföldnyi földbirtok és 257,000 darab juh, — addig 320,000 polgár vagyis az összes polgárságnak mintegy 92%-a kenyérét gabona- és kenyéradományokban az államtól kapta*).

*) Hildebrandt B. Die sociale Frage der Vertheilung des Grundbesitzes im klassischen Alterthume. Jahrbuch für Nationalökonomie et statistik. XII. köt.

Igenis feladata az államnak, a társadalomnak az iránt gondoskodni, hogy a két szélsőség : a tulzott birtokfeldarabolás egyrészt és a földbirtok összehalmozás másrészt elkerültessék. Ezen kérdés hazánkban, más országokban is élénken foglalkoztatja most az államférfiakat, a nemzetgazdákat. De ezen nagyhorderejű tárgy a múltban sem került el az államférfiak figyelmét, és az hazánkban is többször adott alkalmat irodalmi vitára. Egy ily irodalmi harcznak kívánjuk ezuttal képét adni. Tájékozás és adat akar lenni a hazánkban mind élénkebbé váló birtokszerzési kérdésekhez.

I.

Hazánk regeneratora gróf Széchenyi István vetette fel a minimum kérdését a nemesi javakra nézve Pestmegyének az 1839/40-ki országgyűlésre a követi utasításokat előkészítő választmányában.

A jobbágyi birtokokra nézve a minimum és ezzel kapcsolatban álló maximum kérdése az 1836-ki urbéri törvényekben szabályozva lett ; de a nemesi javakra divott a korlátlan osztás és szerzés.

A követi utasítást előkészítő választmányban Széchenyi indítványa el lett fogadva azon módosítással, hogy az általa javasolt 30 holdnyi minimum helyett 50 hold tétetett ; de a megyei közgyűlés a választmány által elfogadott indítványt elvetette.

A gróf a minimum kérdést az irodalmi térre vitte által és közzétette a pestmegyei választmány által elfogadott indítványt, mely is így hangzik :

„Alkotmányos országban egyenesen a törvényhozás feladata lévén oly módokról gondoskodni, melyek által az ország lakosainak jobbléte célirányosan eszközölthetik, a küldöttség aggodalmát nem kerülheté el a szegényebb sorsu nemességnek jelen állapotja. Ugyanis nem tagadhatni, hogy honfitársaink ezen oly nagy figyelemreméltó része, ingatlan birtokának mindinkább s régnélküli elszabdalása által már-már a városi polgárság, sőt pórság sorsánál mélyebbre sülyedez, s teljesen elszegényülvén s elaljasulván, végpusztulásához közelit. Mihez képest a küldöttség ezen naponként tovább terjeszkedő rosznak elhárítása tekintetéből oly törvényt javasolna a közelebbi országgyűlésen hozatni, mely által meg lenne határozva, hogy a törvény kihirdetése után kötendő házasságokból születendő nemes gyermekek közt semmi oly ingatlan örökség

többé osztály alá ne eshessék, mely ötven holdnál csekélyebb; hanem azon esetben, ha az egész felosztandó birtok csupán ötven vagy kevesebb holdból áll, a többi testvéreknek *becsár* szerinti kielégítése mellett a legöregebb, vagy ha ez a többi kielégítésére elégtelen (képtelen) lenne, vagy erre hajlandó nem volna, a testvérek közül annak kezén hagyassék, ki a *becsár* kifizetésére kész, és arra elegendő tehetséggel bír.“

Az indítvány a szerzett jogokat, mint látjuk igen nagy, lehetne mondani túlzott mérvben kiméli; az osztály korlátozása és ezzel kapcsolatos túlzott földfeldarabolás meggátlása csak a jövőben kötött házasságokból származott gyermekekre fogott volna érvényes lenni. Ezen oldalról, vagyis már szerzett magánjog sérelme alapján tehát a javaslatot megtámadni nem is lehetett; megsem támadtatott. Sőt egy részről a szerzett jog ezen túlzott kimélése anyiban talált módosításra, mennyiben az kéretett kimondatni, hogy a törvényben állapíttassék meg azon elv, hogy az annak kihirdetésekor 12—16 évet meghaladt gyermekek, kik valamely mesterség vagy tudomány elsajátítása céljából tanulásra némileg korosak, a régi szokás szerint osztozkodhassanak*).

Gróf Széchenyit indítványa tételében nem vezérelte a birtok megkötöttségnek kívánalma, sem a földtulajdonnak a nemességnek vagy a mi ezzel egyenlő, a magyar nemzetiségnek ily uton való biztosítása. Arról, ki azt hirdette: „Tágas világnak akármely részében született fia Hunniában ingatlan tulajdont mint sajátot birhat,“ (Stadium) arról fel sem tételezhetjük azt, hogy az indítványtételben a felhozott okok vezérelték volna.

A minimum szükségét abban találta, mert a tökéletesen elszegényült nemes ember, ha az csak egy talpalatnyi földet birt is, azon mondása alapján „ha az nem is oly nagy, mint Eszterházy herceg birodalma, azért mégis épen oly mély“ magát földbirtokosnak képzelte és ennek folytán semmi mesterséghez nem fogott, hanem resten és tunyán töltötte el életét; kitéve nyomornak és inségnek és az ezzel egybekapcsolt erkölcsi veszélyeknek. A minimum által a nemességet munkára kívánta szorítani és így tanulásra, magasabb műveltségre emelni és ez által meg kiirtani a nemssségben levő

*) Fogarassy János : Adatok az életből stb. Társalkodó 1833. 9. sz.

azon tulajjónságokat, hogy „egyesíti a maga drága személyében a spanyol grandot, a francia gascont, a rest hottentotot, s egy szinte semmi által is megbántható és szinte mindenért neheztelő nagyuri dámát.“

Széchenyi szeme előtt lebegett mindig a nemzetiség, hisz ez a talpkő, melyre a haza felemelését alapította. Az ő ideája azonban nem pusztán a magyar szóban nyilatkozó nemzetiségben állott, hanem ő egy munkás, észben, erőben és vagyonban hatalmas, kicsonosodott magyar nemzetet akart. A minimum által kényszerítve az apák ifjabb fiaikat mesterségre, kereskedésre adták volna, — és ezek foglalták volna el azon foglalkozási ágakat, melyek a művelődés haladtával az államban a domináló szerepet játsszák. Ha ezen szilvafás vagy boeskoros vagy pipás nemesek elszánják magukat a becsületes munkára, a nép is utánnok indul, és ez is szorgalmassá és munkássá lesz. A nemzet átalakul a munka megkedveltetése által; de terjed a nemzetiség is, mert a magyar nyelvet az akkoron még egészen német iparba és kereskedésbe beviszik a nemes urak*).

Ezekben központosulnak azon indokok, melyek miatt hazánk e legnagyobb fia a minimumot kívánta. Erkölcsi kényszer akart az lenni a restség, a tunyaság ellenében és azon munkássági terek elfoglalására, melyek gazdagságot és hatalmat adnak.

A minimum pártolók többnyire ezen oldalról is fogták fel az ügyet, pótolva egyet és mást, a mit a nemes gróf cikkében ki nem fejtett vagy világosan ki nem mondott. A minimum mellett az érveket, az elméleti okoskodásokat a legrészletesebben kifejtette híres statisztikusunk *Fényes Elek*. De ennek fejtegetéseire akkor fogunk visszatérni, ha előbb hallottuk azon érveket, melyek a minimum ellen felhozattak.

A 8 százados alkotmány megy veszendőbe, ha a haza nagyobb számát tevő kis nemesség földörökétől megválni kényszerítettik. „Föld köti a polgárt honához, nem a kereset egyéb számtalan neme; míg amaz örök és állandó, ezek üzöi, mint hiu csábítások rabjai vakon követik a világ bármely részében azon szerint, mely nekik nyereséget ígér**).

*) Gr. Széchenyi István. A minimum kérdése. Társalkodó 1839. 45. sz.

***) Frater József. Még több szó a minimum ellen. Századok 1839 : 74 szám.

Nem a kis nemesség elvetemült, elaljasodott, és ha igen a példát erre a nagyobb birtoku nemességtől veszi, — mond Édes Albert tiszakeszi ref. pap s tekintetes nemes Borsodmegye táblabirája. „Azt is tapasztalám mindenfelé“ hozza fel egyebek közt, „hogyan egy 100 holdnyi tér föld birtokosa rossz példájával a dologtalan kevélység, dölly és pöf, közjó iránti fásult fukarság, vagy pazérlás, undok bujaság és vallástalanság, telhetetlen kapzsiság, s gyermekeinek urfi betyáros nevelése, s több efféle miatt több gonosz konkolyát hinti el, mint száz oly nemes, kik $\frac{1}{4}$ holdon épült viskójuktól, ama paizsos férfit t. i. a szükségét, kaszával, kapával, cséphadarával hajhásszák el. — Hát még hol vannak nagyobb lopásbeli aljasodások mint ott, hol 100 s több holdnyi biztosítékra soha meg nem adom fejében ezerek fölkéretnek, s utóbb vagy per alatt elkallanak, vagy veszett fejszenyelekké, régen megelőzött intábulaták miatt, új közül mutatott aszufügékké alakulnak, sok szegény árvának s ipartól görbedt mesterembereknek, jegyzökönyveik mellett öszült kereskedőknek keserű fájdalmára stb. stb.“ Miért foszthatnék meg osztályától? nem adhat-e az neki utolsó menedéket, ha mint pap — a mi könnyű — elüzetik? Az ő osztályrésze csak $\frac{1}{4}$ holdnyi telek, melyen egy kis viskó áll, de van azon 60 gyümölcsfa, és egy kis konyhakert. Ezt dolgozva és munkálva, megkeresi kenyerét. — De például szolgálhat Tisza-Keszi, mely éppen az osztály által emelkedett. „E községnek volt ezelőtt 20 évvel mintegy 250, s több hold homoktere, széljátéka, itt-ott szállingós gabonából egy magért másfeletadó. De az osztály gyümölcsös kertté, szőlős kertté varázsolá azt.“ „Még szinte ez előtt 20 évvel belső telke egynek oly nagy volt, hogy a családátya az azon termő burgonya, bürök és láboda közt egy ott turkáló állat kergetésiben vállaira melegült bundáját elhajítván, minden keresés után is csak késő ősszel találhatta meg rothadtan. Most a megosztott számos maradék az elfiókosodott kertekben hasznos veteményt s nemes fákat nevel.“ „Tegyük fel már, hogy az osztály csak 50 holdig menne, s ott makacsul megállítatnék, volna-e annyi jó következése, mint kára, mind a személyi, mind a nemzeti iparra nézve? Nem tenne-e 50 hold birtok egyet a testvérek közül lajhárrá (a gróf elve szerint) akkor, midőn ötöt földönfutóvá? Egy ily családátya birtoki félszeg uraságában nem korcsosítaná el egy egész tőle származandó ivadékot? Nem állna-e elő az arra per fas et nefas törekedés, minek már most is találkozik példája, hogy

a házasságnak, melyet az emberi nemzet alkotója a föld betöltésére szerzett, egyetlen egy irmagnál több gyümölcse ne legyen? Mikor fogná egy az öt testvért kifizetni, vagy erre egy örökös kötelezvény is elég lenne? vagy ha mikor fizetni kell, eleget tenni erőködnék; nem bonyolítaná-e magát adósságokba, s nem járna-e úgy, mint valaki vidékünkön, ki, mivel sokat szerzett, épen azért semmije sincs? Ha pedig kifizetné is házasság, lotteria s kereskedés általi nyereségből — nem állna-e elő a pénzhez jutott testvéreknél a magyar nemesnek s fájdalom sok urainknak kísértő órája, miszerint egyszer hopp másszor kopp? nem szaporodnék-e meg így még inkább, mint valaha a léhűtőknek, parazitáknak, naplesi (nápolyi) embereknek, kártyásoknak, szerencse vadászoknak, kétségbe esetteknek száma? s míg tiz kényelegve mondaná: Deus nobis haec otia fecit nem átkozná-e száz a kizáró törvényt? Ha papi, orvosi, mérnöki vagy jogtudományra készültem, s az iskolában könyvre, ruhára, élelemre örökségem ára elkelt, most, míg szerencséhez jutnék, hova legyek? Káplán van elég; orvos majd minden kilincsen, hol beteg fekszik; a perlőfelek közt is mindenütt ott sűrög-forog egy jogász fej két füllel s két zsebbel.“

Legyen jó nevelési rendszer a falusi iskolákban. A kertészséget és gazdálkodást kell tanítani és már a kiskorut kell eszméltetésre felhívni*).

„Tekintsünk magunkra csak néhány évtizeddel vissza“ mond Mátyás Péter „s ennek azon eredménye mutatkozik, hogy bárha apáink korában a nemesi jószág még épebb, tömegesebb s nem ennyire elszabdalt állapotú vala, sokkal nagyobb szegénység uralkodott élelemben, ruházatban, nevelésben és háztartásban. — Mely apánál alig lehetett csak egy izletes étket kapni, most ott a fiu kényelemteljes jó ebéddel fogadand. A mely kis nemes akkor pőrén járt, most fiai posztóruhások; fakó szekereket vasasok, nyomorult viskókat ma csinos lakházak váltanak fel.“ Ha hazánkban satnyulás mutatkozik, ennek oka nem a birtokszétdarabolásban van, hanem abban, hogy „nálunk mindenki pap-, orvos-, ügyvéd-, bíró-, mérnök- és tisztviselőnek neveltetik, mely csak kevésnek szolgáltatván pulya nevelésével egyenvonalt tartó kényelmes életmódot —

*) Édes Albert. Némely észrevételek gróf Széchenyi István indítványára. Társalkodó 1839. 53. és 54. Századok 1839. 53.

elégületlenséget áraszt el; — továbbá a nagy, nagyobb s legnagyobb nemességnek hasonló puhultsága, rossz példaadása.“ — A századokon által uralkodott birtokfelosztást nem kell akadályozni; a lelki erő, az okos szorgalom által az elaljasodásból ki lehet vergődni. A minimum nem lesz azon kényszer, mely a kis nemeseket felemeli, „hanem a jobb nevelés, még kis korában rendre s dologra szoktatás, és müegyetemi tanulmányok becsepegtetése s vallásos erkölcsiség beszívása.“ — Rendszeres nevelést kell behozni, addig is müegyetem volna felállítandó, melyben a tehetetlen osztály ingyen oktatásban részesülne*).

A minimumjavaslat azért czélszerűtlen, mert ha például 50 holdnál kevesebben, esetleg például egy holdban állapíttatnék meg, ez az elaljasodást nem képes megakadályozni, mert az ily csekély birtokon, ha azt ipar nem támogatja, megélni lehetetlen. Különben ha 50 holdra tétetik is a minimum, és ha most feltéve 5 örökös van, akkor azon eset áll be, hogy az egyik testvér átveszi ugyan a birtokot, mely például 5000 frtot ér, de azért tetteleg mégis csak 1000 frttal bír, mert a többi négy testvérnek 4000 frtot tartozik kifizetni. Már most kérdés, hogy akkor áll-e be az elaljasodás, ha a testvérek mindegyike 10 holdat kapott volna, — vagy akkor, a midőn csak az érték képezte az osztály tárgyát. És vajjon mi alapon kell a testvéreket földönfutókká tenni**).

A minimum-törvény által a hitel akadályoztatik, mert senki sem fogna oly birtokra kölcsön adni, melyet részletben eladni nem lehet. E kölcsön nem kaphatása hozná magával azt, hogy a testvérek egyike sem vehetné át a birtokot és így az idegen kezébe kerülne***).

Még ha kiemeljük azt, hogy a minimum ellenében érvül még felhozott a testvérek közti gyűlölködés, továbbá az is, hogy a nemzetiség a birtokkal kapcsolatos és a nemzetiséget ha terjeszteni akarjuk, minél nagyobb számú birtokost kell óhajtánunk; akkor körülbelől kimerítettük az ellenvetéseket. És így áttérhetünk azon okokra és érvekre, melyeket Fényes Elek a minimum mellett felhozott.

*) Mándy Péter. „Felelet stb.“ Társalkodó 1839. 56.

**) Csabay. Észrevételek stb. Társalkodó 1839. 56.

***) Sasku Károly. A földbirtok mennyiségéről. Társalkodó 1840. 9 sz.

Szerzőnk szerint öt kérdés döntendő el :

1. a birtok határtalan feldarabolása szegénységet eredményez-e; 2. a szegénységből folyik-e elaljasodás; 3. ha az előzmények igazak, akkor kell-e ezen az államnak segíteni és 4. ha igen, alkalmas-e erre a minimum, és 5. ellentétben van-e az állam jólétével vagy inkább annak előmozdítója-e? — Az elsőre az érvelés abban központosul, hogy egyenlő körülmények közt az 50 holdas mindig vagyonosabb lesz a 10 holdasnál. Azon ellenvetés, hogy a kisebb birtok jobban műveltetik a nagyobbbnál, tehát a 10 hold jobban az 50 holdnál azért nem foghat helyt, mert ha az 50 holdra aránylag ugyanannyi munka fordítatik, mint a 10 holdra, akkor mégis az 50 holdas birtokos 5-szerte vagyonosabb lesz. És ez áll azért is, mert a nagyobb birtokos több pénzzel és észbeli tehetséggel rendelkezik, és ezek termékenyítik meg a munkát. Feltehető továbbá, hogy nagyobb takarékosági ösztön lesz abban, kinek feleslege marad, mint abban, ki csak éppen a legszükségesebbel rendelkezik. — Bizonyításra nem szorul, hogy a szegénység elaljasodást szül, mert az erkölcstelenség kútfejei : a szükség, a korhelység, a rossz vagy semmi nevelés. — Kétséget sem szenved, hogy a bajokat orvosolni kell, mert a szegénytől nem tételezhető fel az önállóság, mely a nemességben megkívántatik az okból, mert ő hivattva van a törvényhozásban és kormányzásban részt venni. Hozzájárul az is, hogy a szegény ember nem nevelheti úgy gyermekeit, mint a vagyonosabb, és végre a szegény nemes a saját költségén való honvédelmi kötelezettségnek meg nem felelhet. — Szükséges és hasznos a minimum, mert egy minden kötelességének megfelelő vagyonos középbirtokos osztályt teremt. És ez hasznossá válna az ipar és kereskedelem kifejtésére is. A jobb és magasabb nevelési hiánynak tulajdonítandó az, hogy a gazdasági termelés egész helytelen irányokat vesz. „Látjuk, hogy a gyapju mindenütt keresett portéka; a posztó, kalap, selyem még itthon is nagy nyereséggel elkel; mi még is ezekkel mit sem gondolunk, hanem folyvást buzát, bort termesztünk.“

„A mi legszorosabb értelemben vett földhöz ragaszkodásunkat, glebae adstrictusságunkat tartottam és tartom mindig nemzetünk elszegényülése s elaljasodása leggyökeresebb s legfőbb okának, melyen ha hamar nem segítünk, bennünket a mai civilizált világban, mely a műveltség és haladásban senkire sem várakozik,

végpusztulás vagy örök elmaradás fenyeget.“ — Elmult már azon kor, midőn a földmivelés magasztaltatott, a mesterségek és a kereskedés megvetettek. Az ezt hirdető cicerói eszmék nem e korba valók. A minimum kényszeríti a birtokosokat, hogy gyermekeiket mesterségekre tanítsák, és ez által megszűnik majd azon panasz is, hogy hazánkban a polgárok idegenek.

Az iparosokat, kereskedőket földönfutóknak veszik. Nem inkább földönfutó-e azon földesuracska, kinek csekély földbirtokán kívül semmije sincs, ki azon töri fejét, „hogyan hol és mint kapjon új buzáig kenyérre valót kölcsön, vagy mint szerezzen a magyar pantalonra, vulgo gatyára egy kis nadrágoeszkát.“ A hazai mesteremberek és kereskedők tömege általában jobb sorsban van az eldarabolt birtokú nemességénél, „mert amazok mindenütt tisztos posztóruhában járhatnak, mindennap meleget s nagyobbbrészint lust esznek, holott én ezer lélekből álló több nemes községet ismerek, hol 6—8 háznépnel több lust rendszeren nem hozat, a posztóruha, köpönyeg valódi luxus, s a nagy szegénységet szivfájdalom nélkül nézni lehetetlen.“

A birtok tulságos feldarabolása gazdaságilag is igen káros; szaporítja a költségeket az idő- és erőpazarlás által; a kis birtokokra aránylag sokkal több munkaerő fordittatván, mint a nagyobakra. — Különbben is a feldarabolás megakadályozására Európában mindenütt, Franciaországot, Svájcot és a Rajna melletti országokat kivéve, practicus intézkedések vannak. Az értekezés különben idézi Schmithet, Youngóit, Sayt, Schwerzet, az akkor leginkább tanulmányozott nemzetgazdákat*).

A minimum mellett tört lándzsát Szegedy is. Felemlit ily feldarabolt nemesi birtokot, melyen minden 5—6 lépésre egy barázda jelölé az újabb birtok következtét, és a barázdák nagy részét tették magának a birtoknak. Sajnos, hogy Szegedy uram nem irta meg az illető birtok hollétét. A javaslatban azt ellenzi, hogy a birtokot becsü szerint egy testvér vegye által. A becsü nem felel meg a valóságos értéknek; a pénzben kielégített osztályos atyafiak így megkárosíthatnának. A minimalis birtok tehát árverésre bocsáttassék*).

*) Még egy szó a minimumról. Társalkodó 1839. 67. 68. További fölvilágosítás Társalkodó 1839. 83.

**) Szegedy. További észrevételek a minimum és maximum tárgyában.

Felesleges volna még további nyilatkozatokat is idézni. Hogy az irodalomnak mintegy teljes képét adjuk, csak azt akarjuk még kiemelni, hogy Fényesnek általunk ismertetett értekezése ellenében pontról-pontra felszólalt Borsos Márton az általa szerkesztett Ismertetőben (1839 : II : 20. 21. és 34. sz.) Ez értekezésből a minimum elleni érveinek részletes rajzát felesleges adnunk, mert azok csak a már előadottakat vareálják. A feldarabolással kapcsolatos bajok nem újak. És a mint egyes nyilatkozatokból látjuk, azok néhol jó eredményekre vezettek; néhol a nyomornak és inségnek és ezzel kapcsolatos erkölcsi satnyulásnak váltak fészkeivé. A minimum által nem a birtokmegkötöttség kívántatott elérteni, hanem annak arra kellett volna szolgálnia, hogy a nemesi karok és rendekben létező elfogultságot az ipari és kereskedési foglalkozás iránt megszüntesse. A minimum ellen a legerősebb fegyver és érv az osztályos atyafiságban volt. Az örökösödési rendszerben találta alapját a birtokdarabolás és ezen örökösödési rendről a nemesi osztály lemondani nem volt hajlandó, mert szemében a föld minden, ebben rejlik a becsület és a tisztesség — az iparos, a kereskedő csak földönfutó.

És bármint gondolkozunk a minimumról ma, annyi tény, hogy ha a minimum segítségével sikerült volna a nemesek jó részét az iparosság, a kereskedelem terére szorítani, kétséget sem szenved az, hogy az iparos és kereskedői körökben nagyobb mérvben és már régebben elterjedt volna a magyarosodás. Tény továbbá az is, hogy a különböző foglalkozási ágak közt gazdaságunk roppant hátrányára, sok tekintetben mutatkozó ellenszenv, soha fejét fel sem ütötte volna, vagy legalább az ellenszenv nem vált volna élessé. És tény az is, hogy társadalmunkat sok tekintetben demokratábbá, gondolkozóbbá, tevékenyebbé, összetartóbbá tette volna, ha a nemesség jó része fennállását és boldogulását ipari és kereskedelmi téren kereste volna. Ezen szempontból kell, nézetünk szerint, Széchenyinek oly roppant ellenszenvet keltett tervét megítélnünk. Nem szabad ezt felfognunk, mint a birtokszabadság elvén ejtett sérelmet; hanem vennünk kell azt mint eszközt azon cél elérésére, hogy a nemzet munkás, takarékos, iparkodó, testileg, szellemileg kicsinosodott néppé alakuljon át; felfognunk kell azt mint eszközt arra, hogy ez országban a földmivelés, az ipar, a kereskedelem terén a magyar elem legyen az uralkodó. E merész és nagy gondolatot

kortársainak csak igen kevés része fogta fel és innen vannak azon kifakadások, gáncoskodások, melyekkel e terv miatt hazánk nagy fia találkozott. És ha Széchenyi terve felett ítéletet mondunk, azt sem szabad elfelednünk, hogy az indítvány még oly korban eredt, midőn a földbirtok még számos korlátnak volt kitéve. — És a gondolat át nem értésének tulajdoníthatjuk azon éles megtámadásokat is, melyeknek Fényes volt kitéve, ki jóformán egyedül értette és érzette át Széchenyi gondolatát és ki tulajdonképen volt az, ki ennek világos és határozott szavakat is adott. Egy oldalról Fényes még fenyegetve is lett, ha ezen ügyben ismét felszólalni mer.

II.

A minimummal kapcsolatban — lehetne mondani visszatorlásul ez ellenében lett kijátszva a maximum. A minimumot különben pártoló Balla Károly volt első, ki a maximumtörvényt indítványozta. „A mily ártalmas kivált erkölcsileg a minimum tulsága, szintoly veszedelmes minden országban a maximumé is, kivált anyagilag.“ — Nevetséges azt állítani, hogy a legnagyobb gazdaságok a legjövedelmezőbbek. Hazánknak gazdatisztek által kormányzott uradalmi igazolják, hogy minden nagyság önterhére van. A gazdatisztek által kezelt uradalmak keveset jövedelmeznek. Ezt a tiszteknek önmaguknak is be kell vallaniok és maguk is elismerendik hogy mégegyszer annyi jövedelmet tudnának a birtokból huzni, ha az saját tulajdonuk volna, „s nem kellene itt uraik szeszélyével és tudatlanságával, amott az előre felszedett pénzek fizetésével törniök a jövedelmet, s több ezer effélével bajlódni.“ Károsak a nagy uradalmak azért is, mert gazdáik a pénzt külföldön költik el. Ha ily 100 faluból és 50 pusztából álló uradalom 150 birtokost birna, az ország jövedelme nagyobb volna. És ritkaság, hogy ily birtokos „Párisban palais royalozza vagy kártyázza el jövedelmét, vagy Londonban, Nápolyban s egyebütt vegetáljon.“ — A kisebb birtokon jobb a gazdaságvitel, mint a nagy uradalmakon, az előbbieken maga a tulajdonos gazdálkodik, és a hosszabb bérbirtokok is előnyösebbek az uradalmaknál.“ Connecticutban a telekbirtok maximuma 200—300 holdra van szabva s általánosan azt hiszik, hogy az éjszakamerikai státusoknak ez a legboldogabbika.“ Az országnak iparra van szüksége. Hogy ezt létesítsük, pénzre és hitelre van szük-

ségünk. A hitelen, ha bajjal is, egy pár törvényezikkel lehetne segíteni, pénzért se kellene külföldre szorulnunk, ha a nagy uradalmak helyett kisbirtokok léteznének.

A nagy uradalmak csak ki, a kisebbek befelé jövedelmeznek. Továbbá, ha bizonyos mértéken p. o. 5000 holdon túl ingatlant venni tiltva volna, a pénz gyár alapítására, vasutakra, tűz- és jégkármentesítésekre és kereskedésre fordíthatnák és nem birtokvételekre, mely rendkívüli jövedelmet ad és a pénz elhelyezésére a legjobb eszköz*).

A maximum mellett nyilatkozik már említettünk Szegedy is. A maximum az ezután szerzendő birtokokra volna megállapítandó és ezzel kapcsolatban eltörölendő a hitbizomány. A nemzetiségre való tekintetből csak oly idegen vásárolhatna az országban birtokot, ki nevét megmagyarosítja és az országban letelepedik.

A maximumtörvénynek előzményére találhatunk az amortiszió törvényben, mely ha meg nem hozatott volna, ma kétszerannyi birtok volna az egyházak és városok kezén. Különösen szükséges az efféle törvény, ha az ősiség eltörültenek, holott már most tapasztalhatni, hogy egyes emberek és családok egész uradalmakat összegyűjtenek. Gazdasági tekintetben is hátrányos az uradalmak léte, mert azok felszerelése és üzembe tartása tetemes összegeket igényel. Különben a kisebb birtokok nagyobb jövedelmeket adnak. Tapasztalhatni ezt, ha nagyobb uradalmak széttagolva bérbe vannak adva, mely esetben úgy a földesur, valamint a bérlő is nagyobb jövedelemre tesz szert**).

A maximum mellett nyilatkozik a már általunk idézett Saska Károly is. A nagy birtokok a társaság tagjainak elnyomására, kényuraságra és zsarnokságra visznek. — De szükséges a maximum a behozandó váltótörvényre való tekintettel is. A váltótörvény folytán a hitel nagy mértékben emelkedni fog. A birtokosok a hitel igénybevételére mesterséges uton is reá fognak vétetni; beruházás lesz azon csillám, mely ezt eszközli. És birtokosaink a helyett, hogy a föld egy részét eladnák és abból eszközölnék a beruházást, a hitelhez fognak fordulni. A túlzott hitelezés fogja azután azt okozni, hogy a

*) Balla Károly. A minimum és maximum tulságai. Társ. 1839. 49 sz.

***) Sándor K. Még valami a minimum és maximumról. Társalkodó 1839. 73. sz.

földbirtokot a külföldi hitelezők ragadják magukhoz és ez a nemzetiség hátrányára volna. — Mellékesen legyen megemlítve, hogy szerzünk a puszták benépesítését kisebb falvakkal ajánlja. A szükséges területet a megyék vegyék meg.

A maximumtörvény mint felesleges és céltalan ellen Fényes szólalt fel. A birtokösszehalmozást megakadályozza az adósságtétel és osztály; a hitbizományok és a sequestrumok szabályozandók. Akadályozzák a nagyobb szorgalmat és kijátszásra adnak alkalmat. — Különben ilyen törvény sehol sincs a külföldön. A nálunk a jobbágytelkekre, a Kunságban és a végvidéken létező maximumtörvény folytonosan kijátszatik az előljáróság tudtával. Hozzátehetne volna azt is, hogy Rómában hozott hason maximális törvényeknek se engedelmeskedett senki. Tudva van, hogy Licinius Stolo, ki a római törvények közzé iktatá ama rendeletet, hogy 500 jugerumnál többet senki sem birhat, maga is kijátszotta a törvényt, a mennyiben 500 jugerumot szinleg emancipált fia neve alatt szerzett meg.

Kétséget se szenved, hogy a maximális törvény által a birtokösszehalmozást megakadályozni nem lehet. Ennek megakadályozására más módokhoz és eszközökhöz kell folyamodnunk. Érdekes lesz felemlíteni, hogy Fényes érvei folytán a maximumot hévvel védő Borsos Márton magát megadta, és kijelentette, hogy a maximumtörvényhez nem ragaszkodik, de a minimumtörvényt sem pártolja*).

PÓLYA JAKAB.

*) Ismertető 1839 : II. 34. sz.